

DATÇA-BOZBURUN BÖLGESİ

GELENEKSEL KIRSAL YERLEŞİMLERİNİN

MİMARİ ÖZELLİKLERİ VE KORUMA SORUNLARI

ARCHITECTURAL CHARACTERISTICS AND

CONSERVATION PROBLEMS OF TRADITIONAL

RURAL SETTLEMENTS OF DATÇA-BOZBURUN REGION

Nida NAYCI*

Özet

Bu yazı Datça ve Bozburun bölgesine ilişkin gerçekleştirilen “Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi Sosyo-Ekonomik, Tarihi ve Kültürel Değerler Araştırması” kapsamında bölgenin geleneksel kırsal yerleşimleri ve mimari özelliklerinin belirlenmesi; koruma sorunlarının tartışılmasıdır. Çalışma kapsamında 22 adet kırsal yerleşim biriminden seçilen 143 adet geleneksel kırsal mimarlık örneği üzerine yapılan araştırma sonuçları sunulmuştur. Bu bulgular ışığında bölgenin geçirdiği önemli tarihsel süreçler ve toplumsal dönüşümlerin geleneksel kırsal yerleşimlerin biçimlenmesi ve değişmesi üzerindeki etkisi tartışılmıştır. İkinci bölümde araştırma bölgesindeki geleneksel kırsal yerleşimlerin değerleri ve sorunları tartışılmaktadır. Son olarak; bu alanların korunmasına altlık oluşturacak yöntemsel yaklaşımlara ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Datça, Bozburun, kırsal, yerleşim, Osmanlı, tarım.

Abstract

This paper aims to identify traditional rural settlement and architecture characteristics of Datça-Bozburun region and to discuss their conservation problems based on 143 surveyed examples selected from 22 settlements within the framework of ‘Documentation of Socio-Economic, Historic and Cultural Values of Datça-Bozburun Specially Protected Area’. For this purpose; historical background of the region and its impact on development and alteration of traditional rural settings are discussed. Secondly, their present situation regarding values and problems of the sites are discussed. It is concluded with methodological approaches to conserve these sites.

Keywords: Datça, Bozburun, rural, settlement, Osmanlı, agriculture.

* Yrd.Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, e-posta: nidanayci@hotmail.com

Giriş

Ülkemiz kültür varlıkları içerisinde geleneksel kırsal yerleşimler önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı döneminden bu yana, ülke ekonomisinde tarım ve hayvancılığın önemli bir yer tutmuş olması nedeniyle nüfusun büyük çoğunluğu kırsal yerleşimlerde ikamet etmiştir. Ancak ne yazık ki geçmişten günümüze önemli kültürel birikim alanları olan kırsal yerleşimlere ilişkin birçok yapı sanatı örneği, günlük yaşam ve üretim biçimleri, yerel inanış ve adetleri yansıtan değerler belgelenmeden yok olmaktadır.

Özellikle 1950'lerden sonra; geleneksel ekonomik faaliyetlerin ve üretim biçimlerinin değişmesi, tarım tekniklerinde artan makineleşme, tarımla geçinen nüfusun başka sektörlerde (sanayi, turizm, enerji üretimi, vb) istihdam edilmesi; eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetlerde kırsal alanlarda yaşanan yoksunluk gibi nedenlerle kırdan kente göçler artmıştır. Sonuç olarak geleneksel kırsal yerleşimler hızla terk edilmeye ve bozulmaya başlamıştır.

Geleneksel kırsal yerleşmelerde ortaya çıkan bozulmanın bir başka nedeni de “plansız alanlar” olarak tanımlanan köy yerleşimlerinden sorumlu kurumların, uzun yıllar bu alanlara ilişkin tek tip planlama yaklaşımı geliştirmiş olmasıdır. Birçok örnekte vatandaşların ihtiyacına göre tip projeler üretilmiştir. Bu durum bölgesel farklılıklara ve yöresel şartlara göre biçimlenmiş geleneksel dokuların, zamanla tek tip ve çoğu kez niteliksiz yeni yapılarla değişmesine neden olmuştur.

Bu nedenle, kırsal yerleşimlerde geleneksel mimari özelliklerin korunması ve geliştirilmesine yönelik özellikle son yıllarda farklı kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen kırsal mimari envanter çalışmalarının sayısında artış göze çarpar. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (mülga) tarafından gerçekleştirilen bir projede, araştırmanın amacı “yöresel mimarlığı devam ettirecek bilgi, beceri ve ustalığın” geliştirilmesi olarak belirtilmiştir¹. Benzer şekilde, 2009-2010 yıllarında Çevre ve Orman Bakanlığı (mülga) Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı tarafından Özel Çevre Koruma Bölgelerindeki (ÖÇK) kırsal yerleşimlerin envanterine yönelik bir dizi çalışma başlatılmıştır. Öte yandan kamu kurumlarının idari yapılanmalarında son yıllarda yapılan kurumsal değişiklikler, yetki alanı ve görev tanımlarının sıkça değişmesine neden olmuştur. Son düzenlemelerle ise; Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde kalan kırsal alanlarda, planlama ve denetim yetkisi Büyükşehir Belediyeleri'ne verilmiştir².

¹ Bayındırlık ve İskân Bakanlığı sonrasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından “Kırsal Alanda Yöresel Mimari Özelliklerin Belirlenmesi, Rehber Bir Kitap ve Örnek Mimari Projeler Oluşturulması” projesi kapsamında Kayseri ve Balıkesir’de pilot çalışmalar uygulanmıştır (Ersoy, 2010).

² 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı

Bu yazının amacı; ülkemizde kırsal alanların planlanmasında önemli bir sorunsal haline gelen geleneksel kırsal yerleşim değerlerinin korunmasına yönelik tespit ve değerlendirmelerin tartışılmasıdır. Bu kapsamda, Çevre ve Orman Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (mülga) tarafından 2010 yılında yönetilmiş olan “Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi Sosyo-Ekonomik, Tarihi ve Kültürel Değerler Araştırması” kapsamında gerçekleştirilen kırsal mimari araştırması sonucu elde edilen bulgu ve deneyimler sunulmaktadır. Çalışma bölgesinde yer alan kırsal yerleşimlerin mimari özelliklerine ilişkin kısıtlı sayıda bilimsel araştırma bulunmaktadır. Mevcut çalışmalar genellikle yerleşim dokusunun yoğun olduğu merkez mahallelerde gerçekleştirilmiştir³. Bu yazıda ise Datça-Bozburun yarımadası bütününde gerçekleştirilen tespitler ışığında bölgenin sahip olduğu kırsal ve kültürel peyzaj özellikleri birlikte değerlendirilmektedir. Ayrıca bölgedeki geleneksel kırsal yerleşim kültürünün hızla kaybolmasına neden olan tarihsel etmenler tartışılmaktadır.

Yöntem

“Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi Sosyo-Ekonomik, Tarihi ve Kültürel Değerler Araştırması” 2010 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (mülga) tarafından yürütülmüştür⁴. Projenin amacı özel koruma alanı bütününde yer alan köy ve belde statüsündeki yerleşimlerin fiziksel doku özelliklerinin tespit edilmesi, kullanıcılara ilişkin sosyo-ekonomik altyapısının araştırılması ve bölgenin temel yönetim yapısına ilişkin paydaş analizlerinin gerçekleştirilmesidir (T.C Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010:3). Araştırma kapsamında; sosyo-ekonomik yapı araştırmaları, kırsal yerleşim araştırmaları ve kırsal mimari yapı envanteri araştırmaları olmak üzere alt araştırma paketleri tanımlanmıştır⁵.

İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” (RG:6.12.2012).

³ Başoğlu, Ö., 2001; Uyan, G., 2011.

⁴ 2010 yılında Optimar Danışmanlık Tanıtım Araştırma ve Organizasyon A.Ş. tarafından hizmet alımı yöntemi ile gerçekleştirilen araştırma projesinde sosyolog, mimar, şehir ve bölge plancısından oluşan uzman araştırmacıardan oluşan proje ekibi kurulmuştur. Proje yürütücüsü Nilay Çabuk Kaya, proje ekibi üyeleri Mehmet Aysoy, Emre Madran, Hilal Erkuş Öztürk, Nida Naycı, Esra Karataş'tır. Çalışma sürecinde sosyo-ekonomik yapı, kırsal yerleşimler ve kırsal mimari yapı envanteri araştırmaları olmak üzere alt araştırma paketleri tanımlanmıştır (T.C Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010)

⁵ Geleneksel kırsal mimari yapı envanter araştırmasına ilişkin tespitler sayın Emre Madran'ın danışmanlığında Nida Naycı

Kırsal mimari araştırması; saha tespitleri, analiz, değerlendirme ve öneriler olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır (T.C Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010:126). Saha tespitleri öncesinde alana ilişkin kaynak araştırması gerçekleştirilmiş; elde edilen bilgiler doğrultusunda saha çalışması sırasında toplanacak veri tipleri belirlenerek geleneksel yapı kültürünün tespitinde kullanılmak üzere 'mimari yapı envanter fişleri' hazırlanmıştır. Araştırmanın ikinci aşaması saha tespit çalışmalarını içermektedir. 2010 yılı Eylül ayında gerçekleştirilen arazi çalışmalarında, Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi'nde, Datça Yarımadası'nda belde ve köy statüsünde bulunan 14 yerleşim; Bozburun yarımadasında 8 yerleşim olmak üzere toplam 22 adet yerleşim alanı incelenmiştir (Foto. 1-2).

Bölgenin coğrafi özelliklerinden dolayı bazı köy yerleşimleri dağınık mahalleler şeklinde yayılım göstermektedir. Tespit çalışmasının bölge genelinden eşit oranda seçilerek gerçekleştirilmesi amacıyla bütün mahallelerden % 10 örnekleme yapılabilecek geleneksel yapı örnekleri seçilmiştir. Seçilen yapılarda gerçekleştirilen tespit çalışmaları sırasında, daha önceden hazırlanan mimari yapı envanter fişleri kullanılmıştır. Böylece alanda tespit edilen bilgiler, sistematik bir şekilde her bir yapı için ilgili forma kaydedilmiştir. Yapılara ilişkin plan ve cephe eskizleri hazırlanmış; fotografik belgeleme yapılmıştır. Bölge genelinde tespit edilen geleneksel kırsal yapıların yerleşimlere oranla dağılımı Çizelge 1'de gösterilmektedir. Geleneksel özelliklerini koruyan kırsal yapı örneklerinin yanı sıra; onarım-yenileme çalışmaları, yeni ve ek yapı müdahaleleri gibi geleneksel dokuda meydana gelen değişimler ve sorunlar tespit edilerek fotografik olarak belgelenmiştir. Yapı envanter fişleri ile bölgenin geleneksel kırsal mimari özelliklerine ilişkin aşağıdaki bilgiler toplanmıştır:

- Yapının konumu ve yakın çevresi ile ilişkisinin tespitine anlamaya yönelik parsel özellikleri;

ci yürütücülüğünde gerçekleştirilen saha araştırmaları ile elde edilmiştir. Araştırma sonuçları koruma uzmanı şehir plancısı Esra Karataş tarafından CBS veritabanına aktarılmıştır. Bütün veriler rapor olarak ÖÇK Başkanlığı'na sunulmuştur (T.C Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010). Metin içinde sunulan çizelgeler yazar tarafından bu makale için hazırlanmıştır.

parsel bütününde konumlanmış yapı grupları, yapı-avlu/bahçe-sokak ilişkileri,

- Geleneksel açık alan ve dış mekan kullanımlarının anlaşılmasına yönelik tuvalet, mutfak, keçi

Fotoğraf 1 - Datça Yarımadası uydu görünümü ve envanter çalışması yapılan yerleşim birimleri. / The satellite image of Datça Peninsula and settlements surveyed for inventory

Fotoğraf 2 - Bozburun Yarımadası uydu görünümü ve envanter çalışması yapılan yerleşim birimleri. / The satellite image of Bozburun Peninsula and settlements surveyed for inventory

damı, ağıl gibi müstemilat yapıları; ocak, sarnıç, kuyu, merdiven, sundurma vb mimari öğelerin varlığı, önemli peyzaj dokusu,

- Altyapı durumlarına ilişkin mevcut elektrik, su, kanalizasyon, vb. altyapı bilgileri,
- Geleneksel yapı tekniği ve yapı malzemesi özellikleri,
- Kat sayısı, üst yapı özellikleri ve varsa mimari öğeler (saçak, çatı penceresi, baca, vb.)
- Cephe özelliklerinin tanımlanmasına yönelik cephe elemanları (çıkma, kapı, pencere, kepenk, parmaklık, silme, korniş, vb.), kaplama malzemesi ve bezeme niteliklerine ilişkin bilgiler.

DATÇA YARIMADASI		Yerleşim	Yapı sayısı	BOZBURUN YARIMADASI	
		Yazıköy	8		Hisarönü
		Belen	8		Orhaniye
		Çeşmeköy	9		Turgut
		Cumalı	5		Bozburun
		Yakaköy	5		Selimiye
		Sındı	11		Söğüt
		Mesudiye	7		Taşlıca
		Hızırşah	4		Bayır
		Karaköy	8		
		Reşadiye	5		
		Eski Datça	5		
		Kızlan	7		
		Emecik	6		
		Toplam	88		Toplam
					55

Çizelge 1 - Çalışma kapsamında toplam 143 geleneksel kırsal mimari örneği incelenmiştir. / 143 examples for traditional rural architecture were surveyed during research

Ayrıca yapıların plan özelliklerini tespit etmek üzere plan eskizleri hazırlanmıştır. Mekânlarda kullanılan kaplama malzemeleri ve özgün mimari elemanlar (iç kapı ve pencereler, ocak, seki, raf, niş, dolap, vb.); ve varsa bezemeler tanımlanmıştır. Mimari ve fiziksel özelliklerinin yanı sıra yapılarda rastlanan sorunlara ilişkin bilgiler toplanmıştır. Yapıların fiziksel durumları; sağlam, hafif hasarlı, yıkılmış ve harabe olarak en iyiden en kötüye doğru derecelendirilerek sınıflandırılmıştır. Fiziksel sorunların nitelikleri ‘malzeme kaybı, yapısal deformasyon, nemlenme, çevresel sorunlar (yağmur, drenaj, vb.)’ olarak gruplandırılmıştır. Benzer şekilde yapılardaki değişmişlikleri anlamaya yönelik bilgiler toplanmıştır. Mevcut müdahaleler malzeme (boya-badana, sıva, üst örtü vb), mimari eleman, yapı ölçeğinde müdahaleler (kat eki, kütle eki, yenileme, çatı değişimi, vb) ve mekân kullanımına ilişkin değişiklikler olmak üzere gruplandırılmıştır.

Saha tespit çalışmaları ile elde edilen veriler, ÖÇK Başkanlığı tarafından daha sonra yapılacak CBS çalışmalarında kullanılabilmesi amacıyla bilgisayar ortamında hazırlanan yapı kataloglarına işlenmiş; adres bilgileri ile ilişkilendirilerek Microsoft Access veritabanına aktarılmıştır. Verilerin aktarılmasının ardından, geleneksel yapıların özgün mimari özellikleri, yapılarda saptanan değişmişlikler ve sorunlara ilişkin değerlendirme aşaması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın son safhasını oluşturan öneriler bölümünde ise, araştırma yapılan yerleşimlerdeki özgün mimari karakterin ve geleneksel dokunun sürdürüle-

bilirliğine ilişkin öneriler geliştirilmiştir (T.C Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010:210).

Batı Anadolu’da Kırsal Yerleşimlerin Biçimlenmesinde Etkili Olan Tarihsel Etmenler

Geleneksel kırsal yerleşimlerin fiziksel biçimlenmesi ve sosyo-ekonomik örgütlenmesinde; dönemin önemli toplumsal olayları, toprak yönetimi ve vergilendirme sistemlerine ilişkin tarım ve ekonomi politikaları, nüfus ve iskân politikaları gibi unsurlar etkili olmuştur. Çalışma bölgesi ile ilişkisi bakımından özellikle Batı Anadolu bölgesinde etkili olan tarihsel arka plan ve bunun Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi kırsal yerleşimlerine etkilerine ilişkin şu değerlendirmeler yapılabilir:

Osmanlı döneminin kuruluş yıllarında; devletin tarım politikaları, fethedilen yeni yerlerdeki mevcut üretimleri devam ettirmeyi ve iyileştirmeyi hedeflemekteydi. Toprak yönetimi, Selçuklu ve Bizans dönemlerinde Anadolu’da oluşmuş feodal sistemin devletin kontrolüne geçmesine yönelik düzenlemeleri içeriyordu (Karaboğa, 2010). Bu durum, kırsal alanlardaki yaşam ve üretim biçimlerinin yavaş değişmesine ortam sağlamıştı. Faroqhi (2006:107) Osmanlı’nın erken dönem köy yerleşimlerinin Roma ve Bizans; Balkanlar’da ise Sırp ve Bulgar gibi öncelleri arasında bir devamlılık olduğunu aktarmaktadır. Kırsal alanlardaki yaşam ve üretim biçimleri oldukça yavaş değişmiş; benzerlikler yüzyıllar boyunca devam etmişti. Birçok Osmanlı geleneksel kırsal yerleşiminde görülen yavaş gelişim; farklı kül-

türler arasındaki etkileşime; nesilden nesile aktarılan bilgi birikiminin oluşmasına katkı sağlamıştı. İnalçık (1993,161) tarafından 1371 yılında Bizans'dan Osmanlı yönetimine geçen Bursa'nın Mudanya, Gemlik ve Kurşun köy yerleşimleri üzerine yürütülen çalışmada; mevcut tarımsal üretim ve ticari ilişkilerinin Osmanlılar tarafından müdahale edilmeden devam ettirilmesi nedeniyle 1924 mübadelesine kadar Yunan karakterini koruduğunu ortaya koymuştur.

Osmanlı klasik dönemine (1300-1600ler) gelindiğinde ise tarım gelirlerinden elde edilen vergiler, ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmaktaydı (Aktüre, 1993:36). Karaboğa (2010:2) 16. yüzyılda Osmanlı halkının %90'ının kırsal alanlarda yaşadığını ifade etmektedir. Bu dönemde toprak yönetimi; tarımsal faaliyetlerin kontrolünü, bölgelerin idari ve askeri kontrolü ile birleştiren "tumar" sistemine dayanmaktaydı. Buna göre belli atlı asker karşılığında büyük toprakların bırakıldığı sipahiler, kendilerin ait çiftliklerden devlet adına vergi almaktaydı (Orbay, 2010). Klasik dönemdeki vergilendirme sistemi, 16. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamış ve yerini "iltizam sistemi"ne yani bir tür kırsal ağa sınıfına bırakmıştır (Karaboğa, 2010:53-54; Aktüre, 1993:36). Faroqhi (2006, 146) ortamın kargaşasını fırsat bilen eski tumar sahipleri, kadı ve Medrese hocaları gibi kimi memurların kendi mülklerini (çiftliklerini) kurmaya başladıklarını aktarır.

18. yüzyıldan sonra ise kırsal toplum yapısını ve tarımsal üretimi etkileyen önemli siyasi olaylar meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin politik hâkimiyetinin gerilemeye başlamasıyla birlikte özellikle Balkanlar, Kafkaslar ve adalardan anakaraya nüfus hareketleri başlamıştır. Klasik dönemden sonra başlayan uzun süreli savaşlar, Celali isyanları, sanayi devrimini tamamlayan Avrupa ülkelerinin yeni sistem arayışları, coğrafi keşiflerle ticari ve ekonomik dengelerin değişmesi, Batı Avrupa'da tarım teknolojisinde yaşanan gelişmelere karşın Osmanlı tarımının rekabet gücünün düşmesi gibi nedenlerin sonucunda; kimi köy yerleşimleri terk edilmiş, köylüler ise ya şehirlere göç etmiş ya da göçebelğe dönmüştür (Faroqhi, 2006, 59; Karaboğa, 2010:11,56). Bu dönemde, sancakların idari yapılanmalarında da değişiklikler meydana gelmiştir. Sancak merkezi olan kazada ikamet etmesi gereken Sancakbeyleri, artık yerlerine geçici olarak "mütesellim" denilen vekiller atayabiliyorlardı. Mütesellimlerin belli başlı görevi yöredeki güvenliğin sağlanması ve vergilerin düzenli toplanması idi. Ancak bu dönemde bazı mütesellimler oldukça güç kazanmıştı (Aktüre, 1993:36). Örneğin, Dadya (Datça) Yarımadası 1749 yılında Girit kökenli Ali Agaki isimli Kaptan-i Deryaya mütesellimlik olarak verilmiştir (Artan, 2009:359).

Tanzimat döneminden sonra yapılan yasal değişiklik-

lerle, kırsal alanların sosyo-ekonomik örgütlenmesinde; özellikle de 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'nden sonra toprak sahipliliğinde yeni değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Düzenlemenin asıl amacı köy arazilerinin büyük çiftliklere dönüşerek tekelleşmesini önlemek ve küçük ölçekli çiftlik sahipliliğini korumak olsa da; Menteşe Sancağı'nda olduğu gibi kimi yerlerde tersi uygulamaların önüne geçilememiş ve büyük toprak sahiplilikleri ortaya çıkmıştır (Aktüre, 1993:38). Kanunname, köy halkının terk etmesi sonucu boşalan büyük çiftliklerin yeniden yapılanmasına izin vermektedir. Bu durum, önceki yıllarda boşalan "çift"lerin⁶ ve köy yerleşimlerinin büyük toprak parçaları halinde özel mülkiyete geçmesine neden olmuştur. Aktüre (1993:39), 1750-1858 yılları arasında Menteşe Sancağında mütesellimlik yapan ailelerin; veya tumarlı sipahi, kadı vb görevlilerin geniş çiftliklere sahip olduğunu aktarır. Örneğin; Muğla'nın ileri gelenlerinden Hacı Kadı, Muğla'da önceden miri mülkiyet düzenine giren birçok han, hamam, dükkan, kervansaray ve toprak satın almış; kendisine Muğla dışındaki diğer yerlere dokunmaması koşulu ile Datça Çiftliği bırakılmıştır (Aktüre, 1993:40). Bu örnekte olduğu gibi, Muğla'da ikamet eden büyük toprak sahiplerinin Datça'da geniş çiftlik arazilerine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Yaşanan göçlerle ortaya çıkan nüfus artışına rağmen; Batı Anadolu gibi kimi bölgelerde tarımsal üretimde işgücü kıtlığı bulunmakta idi. Örneğin; İzmir'in 18. yüzyılda Avrupa'ya hammadde sağlayan bir liman kenti olarak gelişmesi, etki alanındaki iç bölgelerde tarımsal ve ticari faaliyetlerin artmasını sağlamıştı. Tarımdaki emek ve iş gücü sorunu ise; Ege adaları ve Mora yarımadasından gelen mevsimlik işçilerle çözülmekteydi. Özgün (2012:323); bu dönemde ortaya çıkan tarım işçilerine yönelik istihdam kaynaklarını "Ege adaları ve Mora yarımadasından gelenler, göçebeler, Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz kıyılarından çalışmak için gelenler ve göçlerle Balkanlar, Kırım ve Kafkaslardan gelen muhacirler" olarak aktarmaktadır. Bazı kaynaklarda, 19. yüzyılda Rodos'tan Anadolu'ya yaz aylarında mevsimlik işçi olarak çalışmaya geçenlerin sayısı 2000-3000 olarak belirtilmektedir (Karaer, 2013:18). Bu durum, Batı Anadolu ile adalar arasında devamlı bir nüfus ve kültürel etkileşim ortamı yaratmaktaydı.

20. yüzyıla gelindiğinde ise; ardı ardına yaşanan I. Dünya Savaşı ve Kuruluş Savaşı sonucu Batı Anadolu'da birçok yerleşim ve tarım alanı yerle bir olmuştu. Savaş yıllarında göçen Rumlardan kalan terk edilmiş alanlar ve yıpranmış yapıların bir kısmı ise işgal edil-

⁶ "Çift" ya da "çift-hane"; Osmanlı tarım tarihi yazımında, en küçük tarımsal üretim birimi olan çiftlikleri tanımlamak için kullanılan kavramlardır. "Çiftlik", bir çift öküzün işleyebileceği tarlaların bütünüdür (Orbay, 2010; İnalçık, 1993).

mişti. Lozan Antlaşması sonucu Türk ve Yunan hükümetleri arasında imzalanan Büyük Mübadele programı neticesinde 1922-1930 yılları arasında sürdürülen mübadele hareketleri, bölgedeki var olan tarımsal yerleşimlerin daha da boşalmasına neden olmuştu. Nitekim bu dönemde Datçalı birçok mübadil aile yarımada- dan ayrılmaya başlamış; yerlerine yeni gelen aileler yerleşmiştir⁷. Cumhuriyet'in ilk yıllarında; savaştan yıkılıp yıkılan yerlerin onarılması, durma noktasında gelmiş ülke ekonomisinin yeniden canlandırılması ve büyük mübadele ile gelen grupların yerleştirilmesini içeren bir tür savaştan sonra yeniden imar süreci başlamıştı. Mübadele İmar ve İskan Vekaleti adıyla kurulan merkezi komisyonun görevi, terk edilen yerleşimlerdeki yıpranan yerlerin onarılması, füzuli işgallerin önlenmesi ve yeni sahipleri gelene kadar bu alanların korunması idi (Arı, 1995:57).

Mübadele komisyonu, gelenlere bir tür "takas" modeli oluşturmaya çalışıyordu. Ayrıntılı bir dağıtım planı hazırlanmıştı. Gelen grupların yerleştirilmesinde iki pratik etmen belirleyici olmaktadır: savaş yıllarında Rumlar tarafından boşaltılmış olan yerleşimlerin belirlenmesi, gelen ailelerin üretim profilleri, meslek grupları (çiftçi, tütüncü, bağcı, zeytinci gibi) ve sosyo-ekonomik düzeylerine göre uygun alanlara yönlendirilmesi (Arı, 1995:52, 79-80, 137). Devlet tarafından, yeni gelen göçmenleri üretici konumuna geçirmek ve ekonomik istihdama katkılarını arttırmak için girişimlerde bulunulmuştur. Ancak planlanan ile uygulanan arasında önemli farklar ortaya çıkmıştı. Büyük ailelere mensup bireyler ya da komşu köylerde akrabalık ilişkileri bulunanlar, Anadolu'nun farklı yerlerine dağılmıştı. Bazı aileler ise kendi üretim altyapıları ve becerileri ile uyumlu olmayan yerlere yerleştirilmişti. Bu nedenle, bazı aileler ya akrabaları ile bütünleşme pahasına ya da kendilerine daha uygun bir yer bulmak amacıyla iskân haklarından feragat ederek göç etmek istedi. Tekrar bir iç göç başlamıştı (Arı, 1995:109).

Fotoğraf 3/A Eski Datça yerleşimi sokak dokusu / Street characteristics of Old Datça

Fotoğraf 3/B Eski Datça yerleşimi dokusu / Street characteristics of Old Datça

Nitekim, Akça (2010:149); Datça'ya yerleştirilen mübadil muhacirlerin, kanuni müddetin bitmesinin ardından 1960'larda arazilerini satarak yarımada- dan ayrıldıklarında bahseder.

Datça ve Bozburun Yarımada- ları Geleneksel Kırsal Yerleşimleri

Anadolu yarımadasının güneybatı köşesinde Ege Denizi ve Akdeniz'in kesiştiği noktada yer alan Datça ve Bozburun yerleşimleri adını verdikleri iki yarımada- dan oluşmaktadır. İç bölgelerle bağlantısı Marmaris ve Fethiye üzerinden sağlanan bölge, coğrafi konumuna bağlı olarak Ege adaları ile ortaya çıkan güçlü iletişimi nedeniyle deniz ticaretinde bir kavşak noktası olmuştur.

Datça Yarımada- sı

Günümüzde Datça'nın kuzeyinde mahalle konumunda bulunan Eski Datça ve Reşadiye yerleşimleri yarımada- nın ilk yerleşimleridir (Foto. 3 A-B-C-D). Eski adı Dadia/Dadya olan eski Datça, bugünkü ismini 1930'lardan sonra almıştır⁸. Bölgede yapılan tarihi araştırmalar, yarımada- dadaki en eski yerleşimlerin tarımsal üretim ve deniz ticaretine bağlı olarak geliştiğini göstermektedir.

⁷ Başoğlan (2001:24) Reşadiye yerleşimi üzerine yaptığı sözlü tarih çalışmalarında, yaşlılarının mahallelerinde Rodos ve Girit göçmeni ailelerin bulunduğunu; bunların bir kısmının arazilerini satın ayrıldığını, bir kısmının ise özellikle yaz aylarında gelip gittiklerinden bahsedildiğini aktarır. Bu ailelerin bir kısmı mübadele programı ile gelmişken, bir kısmı bölgenin Ege adaları ile ilişkileri neticesinde daha önceden gelmişlerdir.

Datça yarımadasının batı ucunda konumlanmış olan antik Knidos yerleşimi önemli bir liman kentidir. Arkeo-

⁸ COA, Tarih :4/12/1933 Sayı :15382 Dosya :73-86 Fon Kodu :30..18.1.2 Yer No :41.85..20. Muğla'daki Dadya ilçesi adının Datça olarak değiştirilmesi.

Fotoğraf 3/C Hızırşah yerleşimi sokak dokusu / *Street characteristics of Hızırşah*

Fotoğraf 3/D Kızlan yerleşimi sokak dokusu / *Street characteristics of Kızlan*

lojik araştırmalar, antik kentin ekonomisinde önemli bir yer tutan şarap üretiminin, M.Ö. 4. yüzyıldan başlayıp geç Roma dönemine kadar devam ettiğini göstermiştir (Tuna, 1984:35). Diler (1993:443), yerleşimin dışında bulunan tarımsal üretim faaliyetlerinin izlerinden yola çıkarak, antik dönemde Knidos'da nüfusun büyük bir bölümünün şehir dışında yaşamış olduğunu aktarır. Turgutköy yakınlarında küçük bir limanın yakınında bulunan zeytinyağı üretim atölyesi ve Hisarönü'nde yapılan araştırmalarla ortaya çıkan amphora üretim merkezleri başta zeytinyağı ve şarap olmak üzere yarımada genelinde elde edilen tarım ürünlerinin deniz ticareti ile Ege ve Akdeniz'e ihraç edildiğini göstermiştir (Diler, 1993:444). Bölgenin ekonomik faaliyetlerinin 10. yüzyıldan sonra başlayan Arap istilaları nedeniyle yavaşlamaya başladığı; ortaçağ boyunca bölgenin ekonomik faaliyetlerindeki yavaşlamanın bazı kırsal yerleşimlerin terk edilmesine neden olduğu öne sürülmektedir (Tuna, 1984:34). 13. yüzyılda Menteşe Beyliği'ne bağlı olan yarımada 15. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı egemenliğine girmiştir. Osmanlı döneminde Menteşe Sancağı'na bağlı olan Muğla bölgesinin bir parçası olmuştur. Artan (2009, 351); 1587 tarihli tahrir defterinde, Kara, Kızlan, Yazı, Belen, Cumalı, Yaka ve Sı(ğ)ındı isimlerine rastlanıldığını aktarmaktadır. Bölgedeki yerleşimlerin, dolayısıyla nüfusun, yarımadaya geçen Türk aşiretlerle arttığını belirtmektedir. Osmanlı döneminde, yarımada genelindeki tarım faaliyetleri ve adalarla geliştirilen ticari ilişkiler devam etmiştir.

Datça'nın nüfusu Bozburun'a oranla daha büyük olmuştur. 1867 tarihli kayıtlarda Dadya (Datça) Menteşe Sancağının sekiz kazasından biridir. Aktüre (1993:54); Datça Rumlarının bardakçılık, kasecilik, çanakçılık, sırlı

testicilik gibi pişmiş toprak ürünlerin üretim ve ticaretinde etkili olduğunu aktarmaktadır. 20. yüzyıl başlarında, yarımada Reşadiye ve Süleymaniye olarak ikiye ayrılmıştır. 1923 tarihli Lozan anlaşması ile Ege'de bulunan Oniki Adanın elden çıkması neticesinde; Datça gibi deniz yoluyla adalarla iletişim halinde bulunan kaza merkezleri, kuzeydeki yerleşimler ve Muğla ile ilişki kurar hale getirmiştir (Tekeli, 1993:127). Tekeli (1993:145) tarafından verilen nüfus bilgilerine göre 1935-1950 yılları arasında Datça'nın nüfusu yaklaşık 1300 civarındadır. Datça 1927-35 yılları arasında kaza olmuştur.

Çalışma kapsamında Datça Yarımadası'nda incelenen yerleşimler; Eski Datça, Reşadiye, Yazıköy, Belen, Çeşmeköy, Cumalı, Yakaköy, Sındı, Mesudiye, Hızırşah, Karaköy, Kızlan ve Emecik kırsal yerleşimleridir. Eski Datça'nın bulunduğu yerleşim, bugün kentsel sit alanı olarak korunmaktadır. Alanın mimari dokusu tek ve iki katlı yapılardan oluşmaktadır. Dar sokaklar, yapı cepheleri ve yüksek avlu duvarları ile tanımlanmıştır. Yerleşimin kuzeydoğusunda evler alçak duvarlarla çevrili bahçeler içinde konumlanmıştır. Özgününde taş döşeli olan sokaklar sağlıklarlaştırma ve altyapı çalışmalarının ardından tekrar taş döşenmiştir. Yerleşim içinde bulunan cami ve okul; 19. yüzyıl sonlarında yapılmıştır. Yarımada'nın önemli yerleşimlerinden biri de Reşadiye Mahallesi'dir. Girit kökenli Ali Agaki isimli Müsellimin Reşadiye'ye yerleşmesi ile yerleşimin adı Agaki'den değişerek Elaki olmuştur. 20. yüzyıl başında Elaki ismi Sultan Reşat'a ithafen Reşadiye adını alır (Artan, 2009:359). Geleneksel mimari dokusu Eski Datça ile büyük benzerlikler göstermektedir.

Yarımadanın fiziki coğrafyası nedeniyle yerleşimler dağınıktır. Bölgedeki geleneksel evlerin tamamı kabayonu ve moloz taş dolgunun bir arada kullanıldığı yığma taş tekniği ile inşa edilmiştir. Yapılar tek ya da iki katlıdır. Yazıköy, Datça yarımadasının en batısında bulunan yerleşimdir. Köyün yerleşim merkezinin yanısıra, doğusunda Belenköy Mahallesi bulunmaktadır. Halkın geçimini badem, zeytin, keçiboynuzu vb tarım ürünlerinin üretimi, arıcılık ve Antik Knidos kentine olan yakınlığı nedeniyle turizm faaliyetleri oluşturmaktadır.

Datça'nın batısında bulunan Cumalıköy; merkez yerleşim ve güneyde kıyıya doğru konumlanmış Çeşmeköy mahallesinden oluşmaktadır. 20. yüzyıl başlarında Cumalı nahiye olmuştur. Cumalı köyü yerleşim çekirde-

ğinde; cami, kahve ve köy meydanından kuzeye doğru giden yol üzerinde inşa edilmiş tek katlı eski bir bakkal yapısı yer alır. Caminin kuzeyinde bulunan ve bugün artık kullanılmayan bir ev örneğinde, pencere lentolarında devşirme malzeme olarak yazıt ve yumurta-inci sırası süslemeli arkeolojik kalıntıların kullanıldığı görülmüştür. Çeşmeköy, her ne kadar mahalle statüsünde olsa da; doku özellikleri ve geleneksel yapı yoğunluğu bakımından önemli bir yerleşim merkezidir. Geleneksel mimari doku özellikleri farklı dönemlere ait geleneksel konutlardan oluşmaktadır. Yerleşimin içindeki neoklasik üslupla inşa edilmiş büyük programlı konut yapıları ve kamusal yapılar, Çeşmeköy'ün yakın çevredeki diğer köy yerleşimleri içinde bir dönem önem kazandığını göstermektedir. Bugün okul binası olarak kullanılan neoklasik üslupla inşa edilmiş tek katlı kamu yapısı da bunun bir göstergesidir.

Datça yarımadasının batısında, Yazıköy-Datça karayolu üzerinde konumlanmış olan Yakaköy; merkez yerleşimi ile karayolunun güneyinde kıyıya doğru uzanan Kumyer ve Palamutbükü olmak üzere iki mahalleden oluşmaktadır (Foto. 4). Palamutbükü mahallesi turizm amacıyla sonradan gelişmiş olup; geleneksel mimari nitelik bakımından değer taşıma-

Fotoğraf 4 - Yakaköy yerleşimi / *Yakaköy settlement*

maktadır. Ancak doku içerisinde geleneksel yöre mimarisini taklit eden pek çok yeni yapı örneğine rastlanmaktadır. Palamutbükü'nden Yakaköye çıkarken yol üzerinde bulunan Kumyer'de ise, özgün niteliğini korumuş geleneksel yapı topluluğuna rastlanmaktadır. Geleneksel yapıların neredeyse hiçbiri kullanılmazken; bunun yerine dokuya hızla yeni yapılar eklenmektedir. Bu durum hem mevcut yapıların metruklaşarak yok olmasına, hem de geleneksel dokunun özgün mimari özelliklerinin bozulmasına neden olmaktadır.

Datça'nın yaklaşık 15 km batısında bulunan Mesudiye, yarımada'nın eski ve en dağınık köylerinden biridir. Avlana, Damarası ve Mezgit dağlık kısımdaki önemli mahalleri iken; Ovabükü, Hayıtbükü ve Kızılbük önemli koylardır. Mesudiye'nin asıl merkezi muhtarlığın bulunduğu Avlana'dır. Çam ve zeytin ağaçları ile kaplı olan yamaç sırtlarının bazı kesimlerinde yoğun olarak tarım yapılmaktadır. Bir diğer eski yerleşimlerinden Karaköy; Datça yarımadasının Ege

Denizi'ne bakan kısmında nispeten düzlük bir alandır. Tarım alanları açısından zengin olan yörede; halkın belli başlı geçim kaynaklarını sebze ve meyve yetiştiriciliği, zeytincilik ve badem üretimi oluşturmaktadır. Asıl yerleşim içerde yamaçta konumlanırken, Karaköy limanı ve balıkçı barınağı sahilindedir. Bodrum feribotları Karaköy'deki yat limanına uğramaktadır. Geleneksel konutların yoğun olduğu yerleşimin merkezi kentsel sit alanıdır (Foto. 5 A-B).

Fotoğraf 5/A - Hızırşah yerleşimi / *Hızırşah settlement*

Fotoğraf 5/B - Mesudiye Ovabüküne bakış / *General View of Mesudiye Ovabükü*

Kızlan köyü yarımada'nın doğusunda, Datça-Marmaris yolunun kuzeyinde konumlanmıştır. Köy yerleşiminin dokusal özelliği yoğun ve sık yapılarla tanımlanmış sokak ve yapı adalarından oluşmaktadır. Özellikle yerleşimin güneye doğru büyüyen yeni gelişme alanı, kentsel doku niteliğindedir. Datça yarımadasının doğusunda konumlanan Emecik köyüne, Datça-Marmaris yolundan ulaşılmaktadır. Dağlık bir alanda yamaca sırtını dayamış olan yerleşim güneye Akdeniz'e doğru yönelmiştir. Tek ve iki katlı yapılardan oluşan mimari doku, içinde konumlandığı dik topografya ve kot farkı ile iyice bütünleşmiştir. Yapılar teraslara oturacak şekilde tasarlanmıştır. Datça yarımadasının tipik mimarisini yansıtan önemli özgün örnekler doku içinde hâlâ korunmuş olarak bulunmaktadır. Emecik evleri, iç mekân mimari elemanları açısından da zengindir. İncelenen örneklerde; dolap, niş gibi özgün mimari elemanların yanı sıra, ambar ve güsulhaneye rastlanmıştır. Emecik köyü, Datça-Marmaris yoluna olan yakınlığı ve uzaktan de-

nizi görmesi sebebiyle çok müdahale görmeye başlamıştır. Yeni yapı müdahaleleri iki grupta toplanabilir: Birinci grup; form, kütle oran ilişkileri açısından birbir geleneksel dokuyu taklit eden; ikinci grup ise dokuya tamamen aykırı yeni kütlelerden oluşmaktadır (Foto. 6 A-B).

Fotoğraf 6/A - Karaköy'de bir sokak. / *Street in Karaköy*

Fotoğraf 6/B - Emecik yerleşimi. / *Emecik settlement.*

Bozburun Yarımadası

Bozburun Yarımadası'nda kırsal yerleşimler, dağlık mahalle ve mevkilerden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında Bozburun Beldesi, Hisarönü, Orhaniye, Turgut, Selimiye, Söğüt, Taşlıca ve Bayır yerleşimleri incelenmiştir. Yarımada genelinde olduğu gibi dağlık bir yayılıma sahip olan Bozburun Beldesi; merkez, Müskebi, Avlana, Yeşilova, Lostra, Kayacıkıdibi ve Arıyer mahallelerinden oluşmaktadır. Kıyılarda yer alan yerleşim birimleri turizm nedeniyle daha hızlı bozulmuştur.

Yarımadanın dağlık kesiminde yer alan yerleşimlerden

Fotoğraf 8 - Söğüt yerleşimi genel görünüm. / *General view of Söğüt settlement*

Hisarönü, vadi boyunca doğrusal olarak yayılan eski ve yeni mahallelerden oluşmaktadır. Geleneksel yapıların bulunduğu eski yerleşim merkezi bir vadi içine saklanmış gibidir. Orhaniye yerleşimi ise dağlık yamaç ve kıyı bölgesinde olmak üzere, dağlık mahallelerden oluşmaktadır. Korunmuş geleneksel yapı örneklerinde daha

Fotoğraf 7/A - Selimiye yerleşimi genel görünüm. / *General view of Selimiye*

Fotoğraf 7/B - Söğüt yerleşimi. / *Söğüt settlement*

ziyade dağlık kesimlerde rastlanır. Orhaniye genelindeki yapı tipolojisinde, tek katlı sundurmalı örnekler öne çıkmaktadır. İki katlı yapılarda ise; dış sofa hem dolaşım hem de yaşama alanı olarak önem kazanmaktadır. Turgut Köy, geleneksel yapı niteliğini oldukça yitirmiş küçük bir yerleşimdir. Doku genelinde az sayıda geleneksel konut yapısı saptanmıştır. Bu konutlardan biri büyük programlı bir yapıdır. Yakın çevre halkından edinilen bilgiye göre köyün sosyo-ekonomik düzeyi içerisinde öne çıkan ailelerinden birine aittir. Selimiye Köyü, kıyıda gelişmiş sahil mahallesi ve yamaçta konumlanmış Yukarı Mahalle'den oluşmaktadır. Ancak kıyıdaki turizm faaliyetlerine bağlı olarak, Selimiye dokusu da hızla bozulan geleneksel dokular arasında bulunmaktadır (Foto. 7 A-B, 8).

Bozburun Yarımadası'nın kırsal yerleşim özellikleri açısından en özel alanlarından birisi Söğüt kırsal yerleşimidir. 7 mahalleden oluşan yerleşim, bulunduğu vadi yamacında dağlık bir gelişme

göstermiştir. Kızılyer ve Cumhuriyet Mahalleleri sahil kenarındaki küçük koylarda konumlanırken; Göçüpınar (Merkez), Palamut, Ereğ Tepesi, Koyuseki ve Bahçeli Mahalleleri dağlık kesimde bulunmaktadır. Yamaçlarda konumlanmış yukarı mahallelerin kırsal yerleşim özellikleri gerek arazi kullanımı gerekse geleneksel mimari açısından birbirine oldukça benzemektedir. Kıyı mahallelerinde, 19. yüzyılda burada yaşayan ve balıkçılıkla geçinen Rum nüfusa ait kilise ve papaz evi ile aynı dönemlerde küçük bir sahil yerleşiminin gereksinimi olan gümrük binası, karakol gibi yapılar bulunmaktadır.

Söğüt'e bağlı Göçüpınar (Merkez), Palamut, Ereğ Tepesi, Koyuseki ve Bahçeli Mahalleleri'nde rastlanılan geleneksel kırsal yerleşim özelliği; topografyaya ve iklimsel yönelime uygun şekilde oluşturulmuş geniş tarım terasları içerisinde konumlanmış 'tarla evler'den oluşmaktadır. Geleneksel taş evlerin oluşturduğu fiziksel doku; mahalle merkezlerinde yoğunlaşıp sıklaşırken, mahalle eteklerinde ve yamaçlarda seyrelmektedir. Yapılar, yığma taş duvarlarla tanımlanmış tarım teraslarının bir parçası olarak topografyaya oturmaktadır. Bahçeli ve Ereğ Tepesi Mahalleleri bu anlamda iyi korunmuş dokulardır. Tarım terasları bahçe duvarları olmakta, hatta yapılar arası ulaşımı sağlayan dar yolları tanımlamaktadır. Böylece topografyayı düzenleme ve ona uyum gösterme aracı olarak kullanılan duvarlar, konutların mimarisi ile bütünleşerek doğa içinde bütüncül bir yapıyı çevre oluşmasını sağlamıştır (Foto. 9).

Fotoğraf 9 - Söğüt, Bahçeli mevki

Bozburun Yarımadası'nın en ucunda bulunan yerleşim Taşlıca Köyü'dür (Foto. 10 A-B). Dokunun merkezini; cami, muhtarlık ve kahvenin bulunduğu yerleşim çekirdeği oluşturmaktadır. Burası geleneksel olarak da yerleşimin merkezidir. Zaman içinde yamaçtan aşağı doğru kuzeybatı yönünde gelişmiştir. Yerleşim çekirdeğinin etrafındaki dokuda geleneksel sokak ve yapı karakteri iyi korunmuştur. Aynı zamanda yerleşimin girişinde ve batı ucundaki tepede yerleşimin görünümünde önemli bir değeri olan iki adet yel değirmeni bulunmaktadır.

Fotoğraf 10/A - Taşlıca / Taşlıca

Fotoğraf 10/B - Taşlıca / Taşlıca

Geleneksel doku özelliklerinin önemli bir parçası sokaklardır. Özgün sokak döşemesi, bina cepheleri, avlu duvarları, kapılar ve yapıların köşe pahları gibi nitelikler sokakların mimari ve fiziksel karakterini oluşturan önemli öğelerdir. Sokak kaplamaları birçok yerleşimde değişmişse de; eski Datça ve Yakaköy deki gibi örneklerde hala korunmuş özgün kısımlara rastlanmaktadır. Ayrıca birçok örnekte yapıların bir parçası olarak tasarlanan çeşme ve fırın yapıları, sokaktan kullanılacak şekilde yerleştirilerek kamusal kullanımın önemli öğeleri haline gelmiştir.

Geleneksel Kırsal Mimari Özellikleri

Yukarıda doku özellikleri kısaca aktarılan Datça ve Bozburun kırsal yerleşimlerinin geleneksel mimari özellikleri; yapı ölçeğinde gerçekleştirilen plan, cephe ve yapı tekniği analizlerine göre belirlenmiştir (Çize. 2).

Plan Özellikleri:

Bölge genelinde karşılaşılan mekânsal biçimlenmeler ve plan özellikleri aşağıdaki gibi verilmektedir.

Fotoğraf 12/A - Orhaniye (envanter no: Orh_09) / Orhaniye (inventory no:Orh_09)

Tek Mekânlı Tek Katlı Yapılar:

Bölge genelinde tespit edilen en sade yapı tipi; tek katlı ve tek mekânlı olarak kaba yonu yığma taş tekniği ile inşa edilmiş konut birimleridir. Tipoloji gruplandırmasında “A1”

Fotoğraf 11/A - Kızlan (envanter no: Kız_06) / Kızlan (inventory no:Kız_06)

Fotoğraf 11/B -Söğüt (envanter no: Sö_10) / Söğüt (inventory no:Sö_08)

Fotoğraf 12/B - Bayır (envanter no: Ba_05) / Bayır (inventory no:Ba_05)vv

kodu ile sınıflandırılmıştır. Geometrik olarak kare veya kareye yakın dikdörtgen (1:1.5) forma sahiptir. Bu yapıların bazıları toprak damlı düz çatı; bazıları ise kırma çatılıdır. Yapıların servis mekânlarını içeren müstemilat yapıları, avlu içinde ana yapı kütesine bitişik veya ayrıık olarak inşa edilmiştir. Ocaklar cepheye dışarıdan bitişik olacak şekilde ve cepheyi ortalayarak yükselmektedir. İki yanında simetrik olarak pencereler bulunmaktadır (Tip No A1). Bu yapı grubuna ilişkin bir alt grup da özellikle Bozburun yarımadasında rastlanan ve çatı eğiminin yapı girişinde devam ederek bir çeşit giriş sundurması tanımladığı ‘sundurmalı yapı’ örnekleridir. Bu alan aynı zamanda açık sofa gibi de kullanılmaktadır ve bazılarında ocak bulunmaktadır. Yarımadaadaki diğer yapılarla karşılaştırıldığında, bunun daha geç bir dönem yapısı olduğu düşünülmektedir (Foto. 11 A-B, 12 A-B).

Tek Mekânlı İki Katlı Yapılar:

“A2-4” kodları ile tanımlanan bu yapı grubu; “A1” yapı grubundan türemiştir. Plan düzleminde tekil mekânların (1:1.5 oranlı) üst üste gelmesi ile oluşan sade bir plan şemasına sahip olup tek mekânlı ve iki katlıdır. Toprak damlı düz çatı veya kırma çatılı örneklerine rastlanmaktadır. Yapılar; temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde oldukça işlevsel olarak planlanmıştır. Üst katlar yaşama birimi; alt katlar ise yörede keçi damı olarak adlandırılan hayvan barındırma işlevi görmektedir. Yaşama mekânında ısınma ocak ile sağlanmaktadır. Genellikle dar cepheye konumlanan bacalar, cephe ve kütle biçimlenmesinin önemli karakterleridir. Üst kata ulaşım yapıya bitişik yükselen bir merdivenle sağlanmaktadır. Merdivenin ulaştığı sahanlık, küçük açık bir sofa gibidir ve üstü kapalıdır. Bazı örneklerde, bu mekânda el yıkama yeri ve ocak bulunmaktadır (A2 tipi). “A3” grubu olarak tanımlanan bir örnekte merdiven sahanlığı ile yaşama mekânı arasında ikinci bir geçiş mekânı bulunur. İçinde gusülhane bulunmaktadır. Birçok örnekte ana yapıya bitişik ya da avlu içinde ayrı olarak konumlanmış olan müştemilat yapılarına rastlanmıştır. Fırın ve kuyu önemli diğer avlu elemanlarıdır. “A4” kodu ile tanımlanan grupta ise üst kata ulaşım Kule evlerde olduğu gibi yaşama mekânının içinde yer alan ahşap merdivenden sağlanmaktadır. Bu örneklerde zemin kat da yaşama

Fotoğraf 13/A - Yakaköy (envanter no: Yak_01) / Yakaköy (inventory no: Yak_01)

Fotoğraf 13/B - Eski Datça / Old Datça

veya mutfak mekânı olarak kullanılmaktadır. Bozburun, Pazaryeri yakınında bulunan ve ‘Rum Evi’ olarak bilinen yapıda zemin ve birinci katlarda ayrı birer ocak bulunmaktadır (Foto.13 A-B).

Fotoğraf 14/A - Selimiye (envanter no: Sel_05) / Selimiye (inventory no: Sel_05)

Fotoğraf 14/B - Selimiye (envanter no: Sel_06) / Selimiye (inventory no: Sel_06)

Fotoğraf 15/A - Bozburun (envanter no: Boz_02) / Bozburun (inventory no: Boz_02)

Fotoğraf 15/B - Bozburun (envanter no: Boz_08) / Bozburun (inventory no: Boz_08)

Dikdörtgen Planlı Tek Katlı Yapılar:

“B” kodu ile sınıflandırılan bu yapı grubu “A1” yapı grubundan türemiştir. İki yaşama biriminin yanyana gelmesi ile ana yapı oluşmuştur. Kimi örneklerde ya-

Fotoğraf 16/A - Bozburun (envanter no: Boz_12) / Bozburun (inventory no:Boz_12)

şama birimleri doğrudan dışarıya açılırken; bazı örneklerde giriş holünden geçilerek ulaşılmaktadır. Üst örtü genellikle toprak damlı düz çatı şeklindedir. Her

Fotoğraf 17/A - Emecik (envanter no: Em_04) / Emecik (inventory no:Em_04)

bir yaşama mekânında ayrı birer ocak yer alır. Kimi örneklerde ana yapıya bitişik olarak inşa edilmiş mut-fak, ahır gibi müştemilat yapılarına rastlanır (B1-3

Fotoğraf 18 / A - Mesudiye, Damarası (envanter no: Mes_01 ve envanter no: Mes_02) / Mesudiye (inventory no:Mes_01)

grubu). Bu yapı grubunun (B4 grubu) son örneğinde ise, yaşama mekânlarının önünde sundurma yer almaktadır. Kıрма çatılı üst yapıya sahip bu örneklerde sundurma çatının devamı şeklindedir (Foto. 14 A-B, 15 A-B).

Fotoğraf 16/B - Bozburun (envanter no: Boz_12) / Bozburun (inventory no:Boz_12)

Dikdörtgen Planlı İki Katlı Yapılar:

“C” grubu olarak adlandırılan yapılar dikdörtgen planlı (1:2) iki katlı yapılardır. Çoğunlukla alt ve üst

Fotoğraf 17/B - Emecik (envanter no: Em_04) / Emecik (inventory no:Em_04)

kat planları iki mekânlıdır. Her mekânın ayrı bir ocağı mevcuttur. Bu yapı grubuna Reşadiye, Eski Datça, Hızırşah gibi yoğun yerleşim dokularında daha çok

Fotoğraf 18 / B - Mesudiye, Damarası (envanter no: Mes_01 ve envanter no: Mes_02) / Mesudiye (inventory no:Mes_02)

Fotoğraf 19 / A - Reşadiye / Reşadiye

rastlanmaktadır. Zemin katlar ahır, depo vb işlevleri içerirken; üst katlar yaşama mekânlarını içermektedir. Ancak bazı örneklerde özellikle ailenin büyümesi ve ihtiyacın artmasına bağlı olarak zemin kat mekânla-

Fotoğraf 20 / A - Orhaniye (envanter no: Or_01) / Orhaniye (inventory no: Or_01)

rının da yaşama mekânlarına dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu tür dönüşümlerde pencere açıklıklarının büyütülmesi ve pencere elemanlarının değiştirilmesi sık rastlanan bir uygulamadır. Yapılar avlu içine konumlandığı için; üst kata ulaşım avluya bakan açık bir merdiven ve sahanlıktan sağlanmaktadır (C1-2 grubu). Bazı örneklerde, sahanlıklar odalara ulaşım sağlayan bir iç sofaya açılmaktadır. Kimi örneklerde ise, Kule evlerde olduğu gibi yapı içinden; yaşama mekânı olarak kullanılan bir mekândan sağlanmaktadır (C3-4 grubu). Her bir yaşama mekânı ayrı bir ocak ile

Fotoğraf 21 - Yakaköy (envanter no: Yak_02) / Yakaköy (inventory no: Yak_02)

Fotoğraf 19 / B - Taşlıca (envanter no: Ta_04) / Taşlıca (inventory no: Taş_04)

ısıtılmaktadır. Ocaklar dar cepheye konumlanırken; 1:2 açıklık oranına sahip yaşama mekânı pencereleri uzun cephede yer almaktadır. Bugün birçok örnekte çift kanatlı ahşap kepenklere rastlanılabilir (Foto. 16 A-B, 17 A-B, 18 A-B, 19 A-B).

Fotoğraf 20 / B - Turgutköy (envanter no: Trg_05) / Turgutköy (inventory no: Trg_05)

Mutfak, tuvalet, depo gibi müştemilat yapıları ise ana yapıdan bağımsız olarak avlu içinde konumlanmıştır.

“L” Planlı Yapılar

Tek veya iki katlı birimlerin “L” biçiminde bir araya gelmesi ile oluşan plan şemasıdır. “D1” olarak tanımlanan grupta; yaşama birimlerine ulaşım avludan ya da bahçeden ayrı ayrı sağlanmaktadır. Kimi örnekler tek ve iki katlı yapı birimlerinin yan yana gelmesi ile oluşmuştur (D2 grubu). Bu örneklerde, merdiven sadece iki katlı yapı biriminin içinde yer alır. Kare plan şemasına sahip “D3” grubunda avludan çıkılan merdiven köşe sofasına ulaşmakta; yaşama mekânlarına bu sofadan geçilmektedir. “D4” grubu ise bir önceki grubun tek katlı olarak inşa edilmiş halidir. Ancak alanda incelenen örneklerden bu grubun geç dönem yapı grubu olduğu düşünülmektedir (Foto. 20 A-B).

Fotoğraf 22 - Yakaköy (envanter no: Yak_05) / Yakaköy (inventory no: Yak_05)

Fotoğraf 23 - Yakaköy (envanter no: Yak_04) / Yakaköy (inventory no: Yak_04)

Fotoğraf 24 / A - Çeşmeli (envanter no: Çeş_09) / Çeşmeli (inventory no: Çeş_09)

Doğrusal ve Ardışık Planlı Yapılar

Yapıların programı büyüdükçe daha önceki bölümlerde aktarılan yapı tiplerinin doğrusal olarak eklenmesi ile oluşan yapı grubudur. “E” grubu olarak kodlanan bu gruba örnek olarak Yakaköy’un kuzeyinde yer alan; zengin mimari niteliğe sahip ve iyi korunmuş durumdaki geleneksel yapı örnekleri verilebilir. Daha önceki bölümlerde anlatılan kırsal mimarî birimlerinin bitişik nizam olarak yan yana gelmesi ile meydana gelmiş yapı grupları şeklindedir. Kimi örnekler, zaman içinde ailenin ihtiyaçları doğrultusunda yapılan yeni yapı birimlerinin eklenmesi ile oluşmuştur. Kimi örneklerde ise, yaşama ve müstemilat yapılarının yan yana gelmesi ile ortaya çıkan bir tiptir (Foto. 21, 23).

Büyük Programlı Yapılar:

Yukarıda bahsedilen ve bölge genelinde oldukça yaygın olarak görülen plan şemalarının yanı sıra bazı yerlerde büyük programlı özel yapılara rastlanmıştır.

Çeşmeköy’de tespit edilen ve yöre halkı tarafından “Ağa Evi” olarak bilinen yapı neoklasik üslupla inşa edilmiş büyük programlı bir yapıdır. Orta sofalı plan şemasına sahip olan yapıda 19. yüzyıl mimari öğeleri görülmektedir. Süslemeli ahşap tavanları, dolapları yapı içinden

Fotoğraf 24 / B - Çeşmeli (envanter no: Çeş_09) / Çeşmeli (inventory no: Çeş_09)

ulaşımı sağlayan merdiveni ile zengin mimari öğelere sahiptir.

Benzer şekilde, Sındı yerleşiminin kuzeyinde köyün en nitelikli yapısı bulunmaktadır (Envanter no 9). Geniş bahçe içinde bulunan ve kot farkına oturan yapı, güneyden iki katlıdır. Büyük programlı yapıda zemin katlar ahır ve depo amacıyla kullanılırken, yaşama mekânları birinci katta yer almaktadır. Orta sofalı plan şeması özelliğine sahip yaşam katına taş merdivenlerle ulaşılmaktadır. Yaşama mekânları; ocak, dolap, raf, niş gibi mimari elemanlar açısından zengindir. Zemin katlar sıvasız, birinci kat mekânları ise sıvalıdır. Zemin ve birinci kattaki kapıların ve pencere açıklıklarının tamamı kemerlidir. Yapının üst örtüsü toprak damlı düz çatı olup bugün tamamen çökmüştür. Bu iki geleneksel yapı örneğinin de; sosyo-ekonomik olarak üst gelir düzeyine sahip ailelere ait olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Datça yarımadasındaki yerel toprak yöneticileri ve nüfuz sahibi aileleri üzerine araştırma yapan Artan (2009,377) Çeşmeköy’deki “Ağa Evi” olarak bilinen yapının mütesellim Girit kökenli Ali Agaki’ye; benzer şekilde Sındı’daki örneğin Tuhfezadelere ait olduğunu belirtmektedir.

Bozburun yarımadası Hisarönü ve Turgut yerleşimlerinde dış sofalı büyük programlı üç adet yapıya rastlanmıştır. Hisarönü’ndeki örnekte ahşap kolon ve kemer sırası ile tanımlanmış dış sofa ve yapının dar cephesinde bu-

Fotoğraf 25 / A - Hisarönü (envanter no: His_04) / *Hisarönü* (inventory no:His_04)

lunan yuvarlak pencereler bölge mimarisi içerisinde oldukça tekindir. Benzer şekilde yakın çevre halkı tarafından Turgut ve Hisarönü örneklerinin eskiden Muğla'dan gelen ailelere ait olduğu ifade edilmiştir. Bu durum, yapıların çiftlik evi veya bağ evi olarak kullanılmış olma ihtimallerini akla getirmektedir (Foto. 24 A-B, 25 A-B).

Cephe Özellikleri

İncelenen pek çok örnekte, her mekânın ayrı bir ocağı bulunduğu tespit edilmiştir. Sadece mutfak mekânlarında değil, yaşama mekânlarında da ısınma amacıyla kullanılan ocaklar; cephe biçimlenmesi açısından önemli bir mimari elemandır. Dar cephelerde konumlandığı durumlarda; iki yanına simetrik olarak pencere gelecek şekilde cephenin merkezine yerleştirilmiştir. Bacaların bir kısmı yerden yukarıda yaklaşık 1-1.50 m. seviyesinde başlarken, bir kısmı doğrudan zeminden başlayarak yükselmektedir. Saçak kotunu aşan baca uzunluğu, ocağın dışarıdan algısını güçlendirmektedir. Baca ağızları, içine yağmur girmesini önlemek amacıyla (muhtemelen tuğla ile) üçgen form alacak şekilde yükseltilecek kapatılmıştır.

Cephe düzenlemesinin önemli diğer öğeleri pencerelerdir. Genellikle dikdörtgen formunda; 1:2 ve 1:2.5 oranlarındadır. Zaman içinde değişikliğe uğrayan pencere elemanlarından doku içinde en sık rastlanan tip; çift kanatlı ahşap pencerelerdir. Kimi örneklerde, pencere üstünde ayrıca sabit pencere yer alır. Örneklerin pek çoğunda kepenk bulunmamaktadır; bunun bir sebebi de zaman içinde yok olmuş olmalarıdır.

Yapım Tekniği Özellikleri

Bölgedeki geleneksel evlerin geneli yığma taş tekniği ile yapılmıştır. Yapı köşelerinde kesme taş kullanılırken, beden duvarları kabayonu veya kayrak taşı ile inşa edilmiştir. Pencere ve kapı açıklıklarında ahşap hatıllar kullanılmıştır. Bazı örneklerde pencere açıklıkları tuğla

Fotoğraf 25 / B - Sındı (env no:Snd_08) / *Sındı* (inventory no:Snd_08)

veya taş kemerlerle geçilmiştir. Tavan ve zemin döşemeleri ahşap kirişleme tekniği ile yapılmıştır. Yerleşimlerde, düz ve kırma çatı olmak üzere iki tür çatı tekniği de yaygın olarak kullanılmıştır. Düz çatılar, ahşap kirişleme üzerine serilen kamışların üzerine toprak örtü serilerek elde edilmektedir. Geleneksel yapıların üst örtülerindeki ikinci uygulama tipi ise, Marsilya tipi kiremitle kaplanmış kırma çatı uygulamasıdır. Bazı örneklerdeki izlerden; daha eski dönemlere ait düz çatı uygulamasının müdahale görerek kırma çatıya dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Düz çatının bakım-onarımındaki zorluklar nedeniyle böyle bir değişime gidildiği öngörülebilir. Dış cephelerde iki tür sıva uygulaması görülmektedir: Derzleme şeklinde taşları kısmı olarak açıkta bırakan sıva uygulaması veya taş taklidi derz uygulaması. Yazıköy'de çarşı merkezindeki birkaç yapıda ahşap saçak kaplaması ve köşe akroteri saptanmıştır. Bölgede az sayıda da olsa, çatı bezemesinin varlığına işaret etmesi açısından önemlidir.

Önemli Mimari Öğeler

Bölgede incelenen kırsal mimari örnekleri, yapı ölçeği ve plan biçimlenmesi açısından oldukça mütevazıdır. Ancak gerek iç mekân, gerekse dış mekânlarda kullanılan mimari eleman öğeleri ile günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde oldukça işlevsel çözümler getirilmiştir. Birçok örnekte, ısınma amacıyla kullanılan ocaklar oda biriminin en önemli öğeleridir. Bunun yanı sıra mekânsal kullanıma göre; dolap, niş, sergen gibi ahşap mimari öğelere rastlanmaktadır. Kırsal yaşamın önemli bir parçası da avlular ve bahçelerdir. Özellikle yerleşim alanı içerisinde yer alan birçok yapı örneği avlu içinde konumlanmıştır. Yörede saptanan belli başlı avlu elemanları; fırın, sarnıç, kuyu ve tuvaletlerdir. Bunun yanı sıra özellikle birden fazla konut biriminin bir arada bulunduğu mahalle yerleşimlerinde sokaklarda ortak kullanılan çeşme ve fırınlara rastlanılmıştır (Foto. 20, 24, 26).

Çizelge 2 - Datça ve Bozburun kırsal yerleşiminde geleneksel mimariye ait plan örnekleri.

Değerlendirme

Datça-Bozburun bölgesi; başta Knidos olmak üzere eski çağlardan beri tarımsal üretime ve deniz ticaretine koşut gelişen yerleşimlere evsahipliği yapmıştır. Yarımadanın tarımsal niteliği ve kırsal çeşitliliği, kültürel çağlar boyunca devam ederek günümüze kadar ulaşmıştır. Köy isimlerinin sürekliliğinden bugünkü kırsal yerleşimlerin tarihsel geçmişinin Osmanlı dönemine kadar gittiği anlaşılmaktadır.

Bölgenin dağlık coğrafi yapısına bağlı olarak dağınık bir yerleşim deseni ortaya çıkmıştır. Köy yerleşim merkezleri; yoğun yapı dokusu, sokak ve yapı adaları ilişkileri açısından kentsel doku niteliğindedir. Tarım terasları ve üretim alanları yerleşimlerin etrafında gelişmiştir. Örneğin Yazıköy merkezi; bazı yerlerde birbirini dik kesen tanımlı yapı adalarından oluşan sık bir yerleşim dokusuna sahipken; Belen Mahallesi geniş tarım alanları (özellikle badem bahçeleri) içinde konumlanmış tek ve birkaç kütleli yapılardan oluşmuş seyrek ve dağınık yerleşim do-

kusuna sahiptir. Yazıköy merkezindeki yoğun dokunun bir sebebi de dönem içinde avlulara yapılan kütle müdahaleleridir. Aynı aileye ait mülkiyet sahipliğinde yapılan yeni birimler, varolan evlerin dış cephe duvarlarına bitişik şekilde inşa edilmiş; bu da zaman içinde dokunun yoğunlaşmasına sebep olmuştur.

Bozburun'da Söğüt, Datça'da Belen köy yerleşmeleri gibi mahalle biçiminde gelişen kırsal doku örnekleri ise geleneksel tarım teraslarının içerisinde gelişmiştir. İçinde konumlandıkları doğal çevrenin topografik özellikleri, yerleşim parçalarının fiziksel gelişimi ve konutların mimari karakterinin biçimlenmesinde etkili olmuştur. Tarım alanlarının belirlenmesi için kullanılan duvarlar; aynı zamanda yapı adalarını ve sokakları tanımlamaktadır. Doku içinde çeşme ve fırın gibi ortak kullanıma ait önemli mimari öğeler bulunmaktadır. Tarım alanları oluşturmak için açılmış terasların izleri, bölgedeki tarımsal faaliyetlerin geçmiş dönemlerde de yoğun olduğunu ve mevcut konutların da bu amaçla yapılmış olduğunu göstermektedir. Bu bölgedeki geleneksel konutlar "tarla evi" ya da "bağ evleri" şeklinde kullanılmış olabilir.

Mesudiye ve Emecik yerleşimlerinde; evler yamaç boyunca kot farkını değerlendirecek şekilde konumlandırılmış; yapı terasları oluşturmak için inşa edilen istinat duvarları, yapıların mimari özelliklerinin bir parçası olarak kaynaşmıştır. Söğüt Erektepsi mevkiindeki bir örnekte; tarım terasları arasında evlere ulaşımı sağlayan merdivenler, aynı zamanda sokak işlevine sahiptir. Tarıma dayalı önemli üretim alanlarından biri de Datça rüzgârının simgesi haline gelen değirmenlerdir. Yerleşimlerin ortak

Fotoğraf 26 / A - Belen (envanter no:Be_04; Be_07) / Belen (inventory no:Be_04)

kullanımında bulunan, bu nedenle en yakın yamaçların tepelerine konumlandırılan yel değirmenleri; bölgenin önemli tarihi ve kültürel değerleridir.

Cumalı gibi antik yerleşimlerin yakınında gelişmiş köylerde bazı evlerin yapımında devşirme malzeme kullanıldığı görülür. Hızırşah'ta eski bir Bizans yapısı, Bayır'da merkez caminin yerinde eski bir kilisenin var olduğu bilinmektedir. Anıtsal olarak bazı yapılar bugün çok net

izlenemese de yerleşmelerin ve yapıların devamlılığında önceki dönemlerin izleri görülebilmektedir. Geleneksel kırsal yerleşmelerinin önemli özelliklerinden biri yapıları çevreleyen geleneksel tarım alanlarıdır. Tarımsal faaliyetlerin daha verimli sürdürülebilmesi için özellikle yamaçlarda teraslamalar yapılmıştır. Teras duvarları moloz taş kullanarak, kuru duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Bölgedeki arkeolojik araştırmalar eski çağlarda da bugünkü geleneksel tarım teraslarına benzer şekilde tarımsal üretime yönelik düzenlemeler yapıldığını göstermiştir (Tuna, 1984; Diler, 1994). Bu durum; yarımadada değişimin ve gelişimin yavaş olmasına bağlı olarak eski çağlardan başlayıp geleneksel döneme kadar toprak kullanımı ve tarım üretimi anlamında kültürel süreklilikler olduğunu ortaya koymaktadır.

Bölgenin içinde bulunduğu coğrafi bağlam nedeniyle, eski çağlardan beri Ege adaları ile süregelen ticari ve kültürel ilişkiler yöre mimarisine de yansımıştır. Özellikle kıyılarda konumlanmış yerleşimlerde, bazı yapıların mimari özelliklerinde Girit ve Rodos başta olmak üzere Adalar etkisi görülmektedir. Adalar'dan göçle gelen nüfusa koşut yapı sahiplerinin dolayısıyla yapı ustalarının adalardan gelmiş olması ihtimalinin bu etkileşimde önemli bir payı olmalıdır.

Alan genelinde saptanan bir başka süreklilik de geleneksel tekniklerle konut yapımının 1970'lere kadar devam etmiş olmasıdır. Özellikle Bozburun bölgesinde rastlanan "sundurmalı yapı" tipinin bölgede daha geç döneme ait konut mimarisi olduğu düşünülmektedir. Yapı kullanıcıları ile yapılan mülakatlarda; Yakaköy, Karaköy,

Fotoğraf 26 / B - Belen (envanter no:Be_04; Be_07) / Belen (inventory no:Be_07)

Kızılan'daki bazı yapıların 1960-70'lerde yapıldığı anlaşılmıştır. Mevcut dokunun ya da yerine yapıldığı önceki yapının geleneksel yapım tekniği, form, mimari biçimlenme gibi özelliklerini devam ettirecek şekilde inşa edilmişlerdir. Özellikle Bozburun bölgesinde bu yapıların kendileri, bölgenin yapı tipolojisinde bir grup olarak tanımlanabilecek sayıya ulaşmıştır. Bu örneklerin doku içinde gelişecek yeni yapılar veya deprem vb nedenlerle zarar gören yapılar için dönemin yetkili kurumları tara-

Fotoğraf 27 / A - Söğüt (envanter no; Söğ-05) / Söğüt (inventory no:Söğ_05)

Fotoğraf 27 / B - Söğüt (envanter no; Söğ-05) / Söğüt (inventory no:Söğ_05)

Fotoğraf 28 / A - Hisarönu (envanter no:His_01) / Hisarönu (inventory no:His_01)

Fotoğraf 28 / B - Orhaniye (env no: Orh_05) / Orhaniye (inventory no:Orh_05)

Fotoğraf 29 / A - Sındı (envanter no: Sn_07) / Sındı (inventory no:Sn_07)

findan geliştirilmiş projelendirme araçları ile inşa edilmiş olma ihtimali yüksektir.

Datça-Bozburun yarımadası çok yakın bir zamana kadar zor ulaşılan bir coğrafya olması nedeniyle; sahip olduğu tarihi, kültürel ve mimari değerleri ile korunmuş bir alandır. Yerleşimlerin bölge genelinde dağınık bir dağılıma sahip olmaları, yakın bir zamana kadar ulaşımın zor olması ve özel koruma alanı ilan edilmesi nedeniyle; büyük kentsel gelişmeler ve kitle turizmi baskısına karşı korunabilmiştir. Türkiye'deki pek çok koruma alanına ve kültürel çevreye kıyasla bölgedeki geleneksel kırsal yerleşimler ve özgün mimari özellikleri, doku ve yapı ölçeğinde hala okunabilmektedir. Yapıların özgün mimari

Fotoğraf 29 / B - Mesudiye (env no: Mes_02) / Mesudiye (inventory no:Mes_02)

özellikleri dağlık kesimlerde daha iyi korunmuştur.

Ancak yine de bölgedeki kırsal mimarinin hızla yok olmasına sebep olan önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar temel olarak şu şekilde özetlenebilir (Çize. 3).

Alanda tespit edilen geleneksel yapıların çoğu artık kullanılmamaktadır. Özellikle düz toprak damlı örnekler, üst örtülerinin bakımı yapılmadığından çökmeye başlamıştır. Üst yapısını kaybeden bu yapılar, çok yakın bir zamanda tamamen yok olacaktır (Foto. 26 A-B, 27 A-B, 28 A-B). Kullanılmayan yapılarda olduğu gibi hala kullanılabilir durumda olan birçok yapıda ise bakım ve onarımsızlıktan dolayı tahribatlar ortaya çıkmıştır. Birçok gele-

neksel yapı örneğinde oturmaya devam edenler ailenin yaşlı bireyleridir. Gençler ya büyük kentlere göç etmekte ya da yeni yapılara yönelmektedir. Bu nedenle yapıların düzenli bakımları yapılamamaktadır.

Hala aktif olarak kullanılan bazı geleneksel yapılarda ise kullanıcı müdahalelerine bağlı olarak özgün mimari özelliklerde ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Geleneksel teras çatılarının kırma çatıya dönüştürülmesi; tuvalet, mutfak gibi eskiden müstemilat yapılarında konulanmış olan servis birimlerinin yapının içine alınması, zaman içinde ortaya çıkan ihtiyaç göre giriş sofalarına ve avlulara eklenen yeni kütle birimleri yapılarda sıkça rastlanılan kütle ölçeğindeki değişikliklerdir. Kapı ve pencere gibi mimari elemanların modern malzeme ve tasarıma sahip yenileri ile değiştirilmesi, artık kullanılmayan geleneksel ocakların kapatılması, avluların özgün taş döşemelerin değiştirilmesi, avlulara eklenen yeni yaşam birimleri sonucu geleneksel yapıların ahır, ağıl, depo vb amaçlarla kullanılması ise kullanıcılar tarafından sıkça yapılan diğer müdahalelerdir (Foto. 29 A-B).

Bölgede turizmin gelişmesine bağlı olarak başta kıyıları olmak üzere birçok noktada mülkiyet değişikliği ve yeni yapılaşma durumu ortaya çıkmıştır. Reşadiye, Eski Datça gibi turizmin yoğun olduğu alanlarda gerçekleşen onarım çalışmaları ve işlev değişiklikleri, bazı örneklerde özgün mimari veya doku özelliklerin kaybolmasına sebep olmuştur. Geleneksel yerleşimlerin aksine yeni yapılar, içinde buldukları doğal çevre ve topografik yapıyı göz ardı ederek gelişmektedir. Kot farkından kazanılan katların yüksekliklerinin düşeyde yarattığı silüet sorunları, yapılı-açık alan ilişkisine aykırı kütle yoğunlukları, geleneksel teraslama oranları ve topografya değerlerini tahrip edecek oranda açılan yapı terasları yeni yapıların yol açtığı sorunların bazılarıdır. Geleneksel dokulardaki yeni yapılaşmanın yol açtığı sorunlardan biri de mimari üslup ve uyum sorunudur. 1970'lere kadar uyum içinde gelişen birçok geleneksel doku, bu dönemden sonra yerini betonarme ve briket malzeme ile inşa edilmiş niteliksiz yapılara bırakmıştır. Bunun tam tersi geleneksel yapıları taklit eden yapılaşma türüne de rastlanmaktadır. Özellikle turizm veya ikinci konut baskısı nedeniyle Datça, Bozburun, Selimiye, Söğüt gibi yerleşimlerde geleneksel mimari karakter hızla kaybolmaktadır.

Sonuç

Datça-Bozburun bölgesi örneğinde olduğu gibi Batı Anadolu ve diğer bölgelerde özellikle Osmanlı'nın gerileme döneminden itibaren önemli mülkiyet değişimleri yaşanmıştır. Osmanlı klasik döneminde tımar sahibi, kadı gibi nüfuzlu yöneticiler, sonraki yıllarda ortaya çıkan ayan sınıfı; ve hatta büyük çiftlik sahibi olmaya başlayan yabancılarla birlikte toprak sahipliliği ve dolayısıyla yapı

sahipliliği de birçok noktada el değiştirmiştir. Araştırma bölgesinde birçok yerleşimde Rumların mübadele ile bölgeden ayrılmasından sonra boşalan geleneksel tarım terasları, şarap veya zeytinyağı gibi üretim alanları hala boştur. Terk edilen birçok çiftlik yapısı günümüzde metruk halde durmaktadır. Diğer taraftan Datça ve Bozburun yerleşimleri gibi Batı Anadolu'daki pek çok yerleşim Ege adaları ile geliştirdikleri güçlü kültürel, ticari ve ekonomik ilişkileri devam ettirememiştir. Bu kültürel kopuş bölgenin yerleşim biçimlenmesi ve yöresel mimarisine ilişkin niteliklerin hızla kaybolmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, tarım politikalarındaki değişimler, toplumsal süreklilikte ortaya çıkan kesintiler sonucu 'yere' olan bağların ve aidiyet duygusunun zedelenmesi gibi nedenlerle geleneksel kırsal tarım alanlarının birçoğu günümüzde terk edilmiştir.

Geleneksel kırsal yerleşimler, bugün Anadolu'nun sahip olduğu kültürel çeşitlilik ve zenginliğin içinde önemli bir paya sahiptir. Geleneksel mimari ve yapı ustalığı ürünleri; geleneksel ekonomik faaliyetlerin ve üretim biçimlerinin geçtiği kültürel peyzaj alanları (tarım alanları, harman yerleri, ambar ve depolar, vb), gelenekler, inanışlar, dini törenler, festivaller vb somut olmayan miras değerleri bütününden oluşmaktadır.

Ancak ülkemiz kültür varlıkları koruma tanımları kapsamında "kırsal sit alanı" veya "kırsal peyzaj" gibi tanımlar bulunmadığı için, geleneksel yapıım tekniği nitelikleri taşıdığı düşünülen önemli kırsal mimari örnekleri taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmekte; doku bütününde korunmuş olan örnekler ise kentsel sit alanı olarak koruma altına alınmaktadır. Bu alanlara ilişkin geliştirilen tespit, tescil ve koruma araçları da sadece üst yapıyı korumayı ve devam ettirmeyi amaçlar. Koruma önlemlerini; sadece kırsal mimariyi oluşturan malzeme ve tasarım özelliklerinin devam etmesini sağlayacak önlemler olarak tanımlamak, bu alanların bütünselliğinin korunmasında yetersiz kalacaktır. Bu nedenle; geleneksel kırsal yerleşimlerde toprak yönetimi ve üretim faaliyetlerini, tarihsel süreklilikler ve değişiklikler bağlamında tespit etmek gerekir.

Ülkemiz doğal ve kültürel kaynak yönetiminde önemli bir yer tutan geleneksel kırsal yerleşimlerin korunması ve yaşatılması için; geçmişten günümüze bu alanlarda ortaya çıkmış toprak yönetimi, tarımsal üretim, kültürel çeşitlilik gibi etkenler birlikte değerlendirilmelidir. Bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve geleceğe aktarımı için geliştirilecek koruma ve yönetim önerilerinin de geleneksel kırsal peyzaj yönetimi ilkeleri kapsamında tanımlanması gereklidir.

Çizelge 3a. Datça bölgesi envanter çalışması yapılan yapılara ilişkin durum tespiti (Naycı, 2014) /
Condition assessment regarding surveyed buildings in Datça region

	Env No	Yapı Türü	Kullanım Durumu	Değişmişlik Durumu	Yapısal Durum/ Öneri Müdahale
Belen	Be_01	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Be_02	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Be_03	Konut	Kullanılıyor	Onarım	İyi
	Be_04-05	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Be_06	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Be_07	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Yazıköy	Yaz_01	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki
Yaz_02		Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
Yaz_03		Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
Yaz_04		Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
Yaz_05		Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
Yaz_06		Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
Yaz_07		Konut	Boş	Özgün	Basit Onarım
Yaz_08		Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
Cumalı		Cu_01	Konut	Kullanılıyor	Özgün
	Cu_02	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Cu_03	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Cu_04	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Cu_05	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
Çeşmeköy	Çeş_01	Kamu	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Çeş_02	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Çeş_03	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Çeş_04	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Çeş_05	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Çeş_06	Konut	Kullanılıyor	Onarım	İyi
	Çeş_07	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Çeş_08	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Çeş_09	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
Yakaköy	Yak_01	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Yak_02	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Yak_03	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Yak_04	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Esaslı Onarım
	Yak_05	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Esaslı Onarım
Sındı	Sin_01	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Sin_02	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Esaslı Onarım
	Sin_03	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Sin_04	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	İyi
	Sin_05	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Sin_06	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım

	Sin_07	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Sin_08	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
Mesudiye	Mes_01	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Mes_02	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Mes_03	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Mes_04	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Mes_05	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Mes_06	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Mes_07	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
Eski Datça	Edt_01	Konut	Kullanılıyor	Onarım	İyi
	Edt_02	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Edt_03	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Edt_04	Konut	Kullanılıyor	Onarım	İyi
	Edt_05	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
Reşadiye	Rşd_01	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Rşd_02	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Rşd_03	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
Hızırşah	Hzr_01	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Hzr_02	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Hzr_03	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Hzr_04	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
Karaköy	Kar_01	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Kar_02	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Kar_03	Konut	Boş	Kütle eki	Esaslı Onarım
	Kar_04	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Kar_05	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Kar_06	Ticari_Üretim	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Kar_07	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	İyi
	Kar_08	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
Kızlan	Kız_01	Ticari_Dükkan	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Kız_02	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Kız_03	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Kız_04	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Kız_05	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Esaslı Onarım
	Kız_06	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Kız_07	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Kız_08	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
Emecik	Eme_01	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Eme_02	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Eme_03	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Eme_04	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Eme_05	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Eme_06	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım

Çizelge 3b. Bozburun bölgesi envanter çalışması yapılan yapılara ilişkin durum tespiti (Naycı, 2014) /
Condition assessment regarding surveyed buildings in Bozburun region

	Env No	Yapı Türü	Kullanım Durumu	Değişmişlik Durumu	Yapısal Durum/ Öneri Müdahale
Hisarönu	His_02	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	His_03	Konut	Boş	Kütle eki	Esaslı Onarım
	His_04	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	His_05	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Basit Onarım
	Orhaniye	Orh_01	Konut	Kullanılıyor	Özgün
	Orh_03	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Orh_04	Konut	Boş	Kütle eki	Esaslı Onarım
	Orh_05	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Orh_06	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Orh_07	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Orh_08	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Orh_09	Konut	Boş	Özgün	Basit Onarım
Turgutköy	Trg_01	Konut	Boş	Özgün	Basit Onarım
	Trg_02	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Trg_03	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Trg_04	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Trg_05	Konut	Boş	Özgün	Basit Onarım
Selimiye	Sel_01	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Sel_02	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Sel_03	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Sel_04	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Sel_05	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Sel_06	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Sel_07	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
Bozburun	Boz_01	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Boz_02	Konut	Boş	Özgün	Basit Onarım
	Boz_03	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Boz_04	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Boz_05	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Boz_06	Konut	Kullanılıyor	Yenileme	İyi
	Boz_07	Konut	Kullanılıyor	Yenileme	İyi
Söğüt	Sö_01	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Esaslı Onarım
	Sö_02	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Sö_03	Konut	Boş	Özgün	Basit Onarım
	Sö_04	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
	Sö_05	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Sö_06	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Esaslı Onarım
	Sö_07	Konut	Kullanılıyor	Yenileme	Basit Onarım

	Sö_08	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Sö_09	Konut	Kullanılıyor	Kütle eki	Esaslı Onarım
	Sö_10	Konut	Boş	Özgün	Basit Onarım
	Sö_11	Konut	Boş-Metruk	Özgün	Ağır tahribat
	Sö_12	Konut-Ticari	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
Taşlıca	Ta_01	Konut-Ticari	Boş	Özgün	Basit Onarım
	Ta_02	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Ta_03	Ticari_Dükkan	Boş	Özgün	Basit Onarım
	Ta_04	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Ta_05	Konut	Kullanılıyor	Özgün	Basit Onarım
Bayır	Ba_01	Konut	Kullanılıyor	Yenileme	İyi
	Ba_02	Konut	Boş	Özgün	İyi
	Ba_03	Konut	Kullanılıyor	Özgün	İyi
	Ba_04	Konut	Boş	Özgün	Esaslı Onarım
	Ba_05	Konut	Boş	Özgün	Basit Onarım
	Ba_06	Konut	Boş	Kütle eki	Esaslı Onarım

Kaynakça

- Akça, B.,
‘Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Datça’nın Sosyo-ekonomik Yapısı’, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz 2010, sayı 25, Muğla 141-158.
- Aktüre, S. 1993.
19. Yüzyılda Muğla, Tarih İçinde Muğla (der. İlhan teke-li), ODTU Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, 34-104.
- Arı, K. 1995.
Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Artan, T., 2009,
Journeys and Landscapes in the Datça Peninsula: Ali Agaki of Crete and the Tuhfezâde Dynasty, 340-411. (http://research.sabanciuniv.edu/10951/1/Artan,_T%-C3%BClay_Journeys_and_Landscapes_in_the_Datca_Peninsula.pdf) erişim tarihi 28.08.2014
- Başoğlan, Ö., 2001.
Datça İlçesi Reşadiye Mahallesi Tarihi Çevre Doku Araştırması, basılmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- COA,
Tarih :4/12/1933 Sayı :15382 Dosya :73-86 Fon Kodu :30..18.1.2 Yer No :41.85..20. Muğla’daki Dadya ilçesi adının Datça olarak değiştirilmesi.
- Diler, A., 1994.
‘Akdeniz Bölgesi, Antik Çağ Zeytinyağı ve Üzüm Presleri’, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 30 Mayıs- 3 Haziran 1994, Ankara, p. 441-457.
- Ersoy, H. Y., 2010,
“Kırsal Alanda Yöresel Mimari Özelliklerin Belirlenmesi” Projesi ve Kayseri Örneği Üzerinde Bir Araştırma ve Öneri Üzerine”, Mimarlık, sayı 351. (<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=365&RecID=2290>; erişim tarihi:11.08.2014)
- Faroqhi, S., 2006.
Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı, (çev. Emine Sonnur Özcan), Doğubatu Yayınları,
- İnalcık , H. 1993.
“Village, Peasant and Empire”, The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire, Essays on Economy and Society, Bloomington, 137- 160. (<http://inalcik.bilkent.edu.tr/articles.htm>; erişim tarihi 06.07.2014).
- Karaboğa, D.V., 2010,
Klasik Dönemde Osmanlı Devleti’nde Tarım, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim dalı, basılmamış yüksek lisans tezi, Isparta.
- Karaer, T., 2013.
XX. Yüzyıl Başlarında Ege Adaları’nda Ekonomik Durum, Ege Üniversitesi Edebiyat fakültesi, Tarih Bölümü, basılmamış bitirme tezi, İzmir
- Orbay, K., 2010.
Osmanlı Çift-Hane Sistemi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Özgün, C.,
“Batı Anadolu’da Tarımsal İşgücü ve Ücretler (1844-1914)”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:22, 2012, 319-333 [www.sosyalarastirmalar.com; erişim tarihi 06.07.2014].
- T.C Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010.
Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Datça - Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi Sosyo - Ekonomik, Tarihi Ve Kültürel Değerler Araştırması Kesin Rapor.
- Tekeli, İ. 1993.
1923-1950 döneminde Muğla’da Olan gelişmeler, Tarih İçinde Muğla (der. İlhan teke-li), ODTU Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, 114-174.
- Tuna, N., 1984.
‘Datça Yarımadası Yüzey Araştırmaları’, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, II. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 16-20 Nisan 1984, İzmir, p.31-42.
- Uyan, G. 2011.
Datça Yarımadası’nda Yerleşimler Bağlamında Çeşme Mahallesi Geleneksel Yerleşim Dokusunun Korunması Üzerine Bir Araştırma, basılmamış yüksek lisans tezi, MSGSU, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.